

Restaurering av Hæra naturreservat

Sammendrag

Hæra naturreservat er kjent for sitt yrende fugleliv med mange hekkende arter av fugler tilknyttet vann og store flokker av blant annet traner, svaner og gjess. De grunne sjøene i Hæra naturreservat er truet av rask gjengroing som følge av partikkeltilførsel. Dette går utover verneverdiene i våtmarksreservatet. Antall hekkende arter er derfor redusert. Store vannstandsvariasjoner bidrar med å redusere hekkesuksessen. Trøgstad kommune, grunneiere, fylkesmannen i Østfold og Østfold fylkeskommune har i samarbeid utarbeidet en restaureringsplan bestående av 4 deler:

- Restaureringstiltak
- Forebyggende tiltak
- Tilrettelegging for besøkende
- Skjøtsel og vedlikehold

Dilleviksjøen. Foto: Øystein Toverud.

Foto: Alle foto av Trøgstad kommune der ikke annet er sagt.

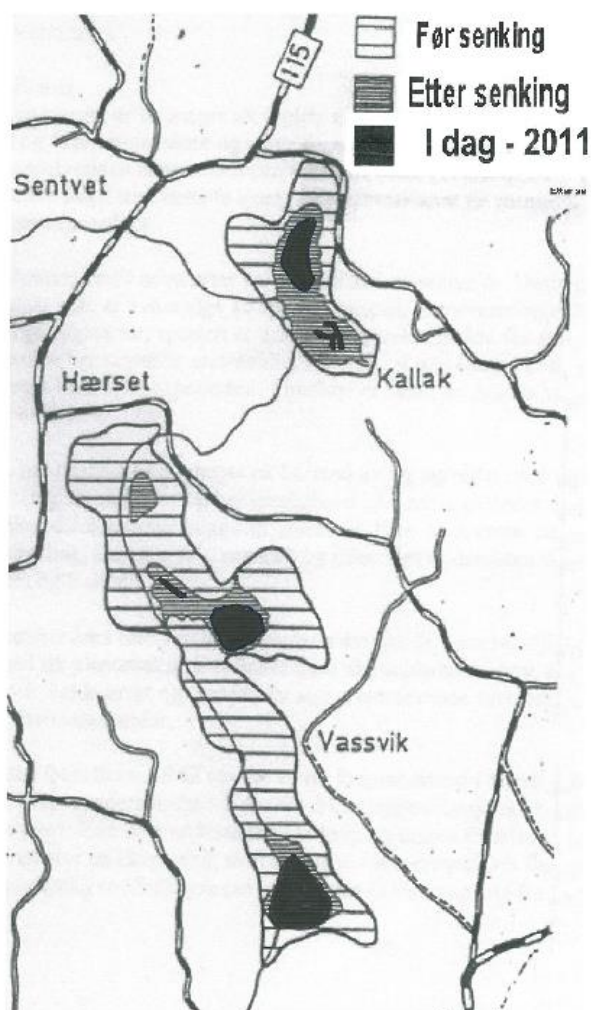
Fuglefoto på framsida: Bjørn A. Bjerke.

Om Hæra naturreservat

Hæra naturreservat ble vernet i 1992. Området er en svært viktig hekke- og trekklokalitet for fugl. Trøgstad kommune er delegert forvaltningsansvaret for naturreservatene i kommunen.

Hæra naturreservat ligger i Trøgstad kommune nord i Østfold. Reservatet er på ca 900 dekar og ligger i Hæravassdraget som går over i Mysenelva før den ender i Glomma. Reservatet strekker seg fra Kallaksjøen i nord, via Dilleviksjøen og til Skottasjøen i sør. I tillegg til sjøene består naturreservatet av elvestrengen (Hæra) og våtmarksområder. Det er 13 grunneiere i naturreservatet. Området er kjent for sitt yrende fugleliv. Det er registrert nærmere 200 fuglearter i naturreservatet. Mange av disse er våtmarksfugler som trives i og ved vann (ender, dykkere, vadefugl mm). Området er hvile- og rasteplass for trekkfugl som traner, svaner og gjess. Det er blitt sett flokker på 200 traner og flere hundre sangsvaner. De siste ti-årene har det vært en tydelig nedgang i antall hekkende arter og par.

Nedbørfeltet til Hæra naturreservat er på rundt 40.000 dekar, hvorav over 7000 dekar er dyrket mark

med hovedsakelig korndyrking. Det er betydelig erosjon i nedbørfeltet som følge av jordtypen, ordinær jordbruksdrift, hovedsakelig korndyrking og tidligere retting/senking av elva. Det er gjort avbøtende tiltak i form av redusert jordarbeiding om høsten, grasdekte vannveier mm og det er flere fangdammer i nedbørfeltet.

På 40-tallet ble det utført senkingsarbeider som skulle gi en flomsenking på 0,4 m og lavvannsenking på 0,7-1,4 m. Hensikten var å redusere med flomproblemene og å vinne dyrka mark. Hærsætersjøen ble som følge av senkingen delt i to sjøer, fra et vannspeil på ca 650 dekar til to sjøer på rundt 300 dekar (nordre del) og 65 dekar (søndre del, Skottasjøen). Videre sedimentasjon og gjengroing har ført til at gjenværende vannspeil i nordre del i dag er redusert til 100 dekar (heretter kalt Dilleviksjøen).

Restaureringsprosjektet

I 2012 bevilget Direktoratet for naturforvaltning/Statens naturoppsyn 3 mill kroner til restaureringsarbeidet på bakgrunn av en restaureringsplan utarbeidet i samarbeid med grunneiere, fylkesmannen og fylkeskommunen. Det har vært vurdert ulike metoder for å øke vannspeilet i Hæra naturreservat, både utgraving av sedimenter og økning i vannivået. Vannstandheving er lite aktuelt, siden denne vil gå utover dyrka mark i det flate landskapet. Valget har falt på utgraving av sedimenter, mest i Dilleviksjøen og noe i Kallaksjøen.

Til venstre flyfoto av Kallaksjøen fra 2015. Til høyre Kallaksjøen vår 2019 etter oppstart av graving.

Gravearbeider fra land

Firmaet Herstad AS har gravd opp rundt 6500 m² jord av Dilleviksjøen som er lagt på et nærliggende dyrka mark, for å gjøre denne mindre flomutsatt. Massene har vist seg å være tørrere enn forventet, noe som har forenklet arbeidet. Arbeidet ga mye erfaring til videre arbeid. Å grave i gjengrodd innsjø stiller store krav til grunnforholdene. Dyp tele og lav vannstand er nødvendig for å komme utpå sumpen med maskiner. Snø må pakkes for å få telen til å gå tilstrekkelig dypt. I tillegg er lav vannstand, det vil si lang periode uten regn, en stor fordel. Dette er forhold som en ikke kan forvente hvert år. Arbeidene ble derfor først ferdigstilt etter 4 år.

Gravearbeider i Dilleviksjøen april 2013. Foto: Marit Haakaas

Gravearbeider og slått med amfibiebåt

Hvert år fra 2016 har det blitt leid inn en amfibiebåt for å grave der det er for bløtt for gravemaskin, samt å slå siv for å hindre gjengroing.

Det svenske firmaet Vassklippar'n bruker en Truxor med utskiftbar arm. De kan dermed veksle mellom flere graveskuffer og flere klippeaggregat. Det er lagd kunstige øyer av bunnmasser i Kallaksjøen og Dilleviksjøen. Selv om skuffa er liten, blir gravinga forholdsvis effektiv siden massene ikke kjøres vekk og maskina er lett manøvrerbar på lands og til vanns.

Den samme maskinen har også slått starr og siv i Dilleviksjøen og Kallaksjøen. Dette er for å stoppe gjengroingen, forbedre beiteverdiene, øke variasjonen i floraen og se om dette gir mer hekking i denne delen av våtmarka.

Forebygging/skjøtsel

Når det gjøres en omfattende restaurering av Hæra naturreservat, er det viktig at resultatet varer og at behovet for gjentakelse av mudringen utsettes. Det er derfor lagt stor vekt på erosjonsforebyggende tiltak i nedbørfeltet.

For å finne gode landbrukstiltak som kan redusere tilførselen av sedimenter, var det i 2014-2015 vært ansatt en prosjektleder i halv stilling for å jobbe med dette. Fylkesmannen bidro med skjønnsmidler og miljørådgivningsmidler (til sammen kr 300.000) .

I nedbørfeltet er det bygget flere fangdammer i jordbrukslandskapet. To av disse ligger i direkte tilknytning til reservatet i sidebekker til Dilleviksjøen og Skottasjøen. Redusert jordarbeiding, grasdekte vannveier og buffersoner er andre viktige tiltak i nedbørfeltet.

Av tiltakene nevnt ovenfor, vil kommunen jobbe videre med følgende:

- Fangdammer, fordrøyningsbasseng
- Videre arbeid med erosjonsforebyggende tiltak i jordbruket
- Gjennomgang av hydroteknisk anlegg
- Erosjonsforebyggende tiltak i Hæra (elvekant) og bekker i nedbørfeltet

Fangdam ved Dilleviksjøen. Foto: Øystein Toverud

Tilrettelegging

Hæra naturreservat er godt besøkt av ornitologer og lokalbefolkningen. For trøgstingene er reservatet mest kjent for det store antallet svaner, gjess og traner på trekk. Området ligger ca 6 km fra Skjønhaug, ca 3,5 km fra Havnås og en drøy times kjøring fra Oslo.

Fugletårnet ved Dilleviksjøen.

Tidligere har området vært lite tilrettelagt for besøkende. Det er en sti fra Vasvik til Dilleviksjøen som er skiltet. Her er det også satt opp et informasjonsskilt om reservatet.

Kommunen har bygget et fugletårn ved Dilleviksjøen på privat grunn like utenfor reservatgrensa med støtte fra Østfold fylkeskommune og Miljødirektoratet. Gjesteboka i fugletårnet viser at tårnet er svært godt besøkt. Dilleviksjøen utmerker seg med stillhet, nærhet til naturen og fugl på alle kanter, også rastende på jordene og i luften, trekkende mellom innsjøene. Tårnet er oppført i nærheten av de restaurerte områdene. Målgruppa er både familier, skoleklasser og ornitologer.

Tilretteleggingen er fulgt opp av skriftlig informasjon på nettsider og brosjyre og vegvesenet har skiltet fra hovedveiene. Trøgstad kommune ser på området som et av flere interessante steder å besøke i kommunen både for tilreisende og lokalbefolkning.

Undervisningsopplegg

De tre barneskolene i Trøgstad har laget et undervisningsopplegg som kan brukes ved besøk i reservatet, med støtte fra Den naturlige skolesekken. Det er også kjøpt inn noe undervisningsmateriell som kikkerter og fuglebøker til dette. Kommunen betaler en ornitolog til å være med skoleklassene (5. klassene) å ringmerke en gang hver vår. Undervisningsopplegget gjør det enklere for skolene å ta området i bruk som læringsarena og alle elever i Trøgstad vil få besøke området minst en gang i skoleløpet.

Ivrig skoleklasse ved fugletårnet våren 2015.

Faksimile fra Smaalenenes avis, april 2015

Kjempespringfrø

Sommeren 2015 ble den svartlistede arten kjempespringfrø oppdaget langs elvekanten oppstrøms naturreservatet. Kommunen har fått midler fra Miljødirektoratet og fylkesmannen i Østfold for å hindre arten å etablere seg i naturreservatet. Kjempespringfrø har potensiale til å ta over for andre arter og danne sammenhengende belter på god jord blant annet langs elvekanter. De har svært grunt rotsystem og øker risikoen for erosjon i elvekantene. Sommerene 2016-2019 er det plukket kjempespringfrø langs Hæra og sidebekker i nedbørsfeltet til reservatet og mengden kjempespringfrø er sterkt redusert. Arbeidet må følges opp i flere år framover.

Hogstfelt med store mengder kjempespringfrø i nedbørsfeltet til Hæra.

Dilleviksjøen østre del med fugletårnet i det fjerne

